

İbrahim Tüzer

ibrahimtuzer@yahoo.com / www.ibrahimtuzer.com

Asrın Kapısını Aralayan Şair: Yahya Kemal BEYATLI

“Yahya Kemal’in Namık Kemal’in öldüğü gün doğmasını hatırlarım.

Demek ki kemale sahip olanlar ölmüyor.

Kaptan kaba boşalabiliyor...”

Süheyl Ünver

“Yahya Kemal’in dikkati vaziyetlerin dikkatiydi.

Neyiz? ve Neredeyiz?”

Ahmet Hamdi Tanpınar

Mekân – İnsan – Ufuk...

Osmanlı İmparatorluğu’nun çökmeye yüz tuttuğu 1884 tarihinde Üsküp’te doğan Yahya Kemal, 1958’de İstanbul’da vefat etmiştir. Yetmiş üç senelik ömründe II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet, I. Dünya Savaşı, Mütareke Dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşu olmak üzere en kritik dönemlere tanıklık etmiş olan şair Türk düşünce, sanat ve edebiyat tarihinin önemli simalarından biri olmuştur.

Yahya Kemal doğduğu topraklar, yetiştirilme şekli, aldığı eğitim ile uzun yıllar Doğu-Batı arasında kalacak şekilde bir sentezin geliştiği yaşam çizgisine sahip olur. Batılı bir yaşayış biçimini benimseyen babasının aksine, Türkistan kültürüyle yetişen annesinin anlayış tarzı arasındaki fark iki ayrı zıt eğilimin ortasında kalmasına neden olur. Türk-İslam yaşayış biçimini sürdüren Üsküdar’ın aksine daha sonra yerleştikleri Selanik şehri Osmanlı Devleti’nin en alafranga şehirlerinden biridir. İlk ve orta öğrenimlerini de Üsküp, Selanik ve İstanbul gibi farklı kültürel dokulardaki şehirlerde okuyan Yahya Kemal hem geleneksel hem de Batılı tarzda modern bir eğitim görür. Üsküp’te bulunduğu dönemde tasavvuf edebiyatı, Arapça, Farsça gibi Doğu kültürüne ait alanlarda yetiştirilen Yahya Kemal, Jön-Türklerle tanışmasından sonra Batı kültürünün etkisine girmiş ve 1903’te eğitim amaçlı Paris’e giderek orada dokuz sene kalmıştır.

Aile, toplum, kent, sivil ve kamusal alanlar ile uzun yıllar arafta kalacak şekilde iki ayrı medeniyetin ortasında kalan şairin şahsiyetini bulması Paris’te mümkün olmuştur. Burada

aldığı eğitim, okuduğu kitaplar ufkunun açılmasında ve milli romantik bir duyuş tarzı kazanmasında etkilidir. Şerif Aktaş'ın tespitiyle söylersek “Paris, yalnız şiir ve sanat zevkinin zenginleşip geliştiği bir şehir değildir, onun kendi ben'ini farklı ortamlarda sorgulayıp olgunlaştırarak kimliğini idrake zemin hazırlayan bir yerdir” aynı zamanda. Burada Jön-Türklük ideolojisinden uzaklaşan Yahya Kemal tarih, vatan, millet, kültür, medeniyet üzerine görüşlerini netleştirmeye başlar. Batı'ya duyulan hayranlık yerini milli bir bakış açısına ve güvene bırakır. Yurda döndükten sonra bir dönem Yakup Kadri ile Nev-Yunanilik hareketinin etkisinde kalmış olmakla birlikte daha sonra Anadolu milliyetçiliği görüşünü ömrünün sonuna kadar sürdürür. Aslında şairin Antik Yunan'a dönüş fikrinde bile, asıl ve sahici olan bir kültürün ortaya çıkarılmasına yönelik gayreti dikkat çeker.

Camille Julian'ın “Fransız milletini bin yılda Fransız toprağı yarattı.” sözünün tesiriyle vatan ve millet kavramları üzerine ‘net’ görüşler ortaya koyan Yahya Kemal, vatan kavramını askerî-siyasi bakış açısından farklı olarak kültürel bakımdan ele almıştır. Ona göre bin yıllık süreçte Türk milletini millet yapan Anadolu-Rumeli topraklarıdır. 1071'den sonra millet olarak Türklerin tarih sahnesine çıktığını düşünen şair, İslam ve Türkçe ile milletleşmenin gerçekleştiğini savunur. Divan edebiyatı, Klasik Türk musikisi, Türk mimarisi ve işlek İstanbul Türkçesinin kültür ve medeniyet oluşturmadaki yerine hassasiyetle eğilen şair, ortak değerler üzerinden medeniyete uzanan bir çizgide görüş alanını zenginleştirmiştir. “Süleymaniye'de Bayram Sabahı” adlı şiirinde Türk tarihini 1071'den başlattığını sanatsal bir duyarlık ile şöyle dile getirir:

Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,
Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi
Yer yer aksettiriyor mâvileşen manzaradan,
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her ân aradan.

Yahya Kemal, şiirsel ifadenin imkânları dâhilinde meydana getirdiği “gök kubbe” metaforu ile hem Süleymaniye Camii hem de Türk vatanının koruyucu şemsiyeliğini ifade etmiş olmaktadır. Böylelikle dinî ve milli değerlerin bilinç ve birliktelik gücü ile bütün bir halk, dokuz asırdır bayram saatinde bir araya gelmenin coşkusunu hisseder. Tozlu zaman perdesi simgesi ise; Türk milletinin nesilleri arasındaki tarihi zamanın ve kültürel bağın kopukluğunu, belirsizliğini ifade eder. Fakat bayram namazı, bütün memleketi kültür, inanç ve duyuğu başta olmak üzere birçok ortak değerde bir araya getirir. Dinin şuurlu bir millet haline gelmedeki etkisi Yahya Kemal için çok önemlidir. “Milletlerin tekevvününde başlıca

âmil dindir” diyen şaire göre yine, “milletlerin mayası kan değil, dindir.” “*Atik-Valde'den İnen Sokakta*” halkın oruç ile güçlü bir manevi bağ içerisinde olduğunu fark ederken;

Tenhâ sokakta kaldım oruçsuz ve neş'esiz.
Yurdun bu iftarından uzak kalmanın gamı
Hadsiz yaşattı rûhuma bir gurbet akşamı.
Bir tek düşünce oldu tesellî bu derdime:
Az çok ferahladım ve dedim kendi kendime:
"Onlardan ayrılış bana her an üzüntüdür;
Madem ki böyle duygularım kaldı, çok şükür."

diyerek oruçlu olmadığı için üzülmemekte ve mensubu olduğu milletle bu ortak değer üzerinden kaynaşabileceğini idrak ettiğini belirtmektedir. Ortak bir bilinç ya da “kolektif ruh” olarak adlandırabileceğimiz bu fark ediş seviyesinde şairin arketipsel bağlamda da milli değerleri özümsemesinin etkisi vardır. “*Süleymaniye'de Bayram Sabahı*”nda;

Artarak gönlümün aydınlığı her sâniyede,
Bir mehâbetli sabâh oldu Süleymâniye'de

diyerek namaz ile bulduğu huşu ve aydınlığı dile getiren şair; iman buhranı yaşayan çoğu çağdaşından farklı olarak inanmanın verdiği huzuru da işaret etmiş olur. “Umutsuz olmanın zıddı inanmaktır.” diyen Soren Kierkegaard’a kulak verirse, Yahya Kemal gibi hissediş ve duyuş alanını çok derinlerde oluşturabilen sanatkârların, ümitsizliğe düşmeden ruhsal dinginliğe “inanmak” ile ulaşabildiklerini anlamamız mümkün olur. Nitekim asrın hemen başında doğan çoğu Türk aydınından farklı olarak şair; yaşadığı metafizik krizlerden dolayı bir inanç buhranı içine düşmez. İnanıldığı değerlerin gücü ve maneviyatı onun kökleri sağlam bir zeminde durmasını sağlar.

Kökü mazide olan ati...

Kişi ve millet olarak sahip olduğu değerlerin kutsallığına inanan Yahya Kemal’i aynı coğrafyada, aynı zaman diliminde doğan sanatkâr ve fikir adamlarından ayıran temel nokta da budur. Şair, mütefekkir, müderris ve aynı zamanda devlet adamı olan Yahya Kemal, mektepten memlekete dönmüş ve kavram bulanıklığına, değer karmaşasına düşmeyerek ayağını yere sağlam basmıştır. Doğu ile Batı’nın ne olduğu sorusunu cevaplamış ve vatan, millet, din, tarih, dil, edebiyat gibi birçok alandaki görüşlerini herhangi bir boşluğa, tereddüde

düşmeden dile getirmiştir. Adeta bir teorisyen gibi zihnindeki kavram ve değerlerin yerli yerine oturması onun sağlam bir zemin üzerinden dış dünyaya açılmasını sağlamıştır. Kimlik bunalımı, iman krizi, aşağılık psikolojisi içine düşen dönemdeki çoğu aydından farklı olarak milli kimliğini koruması, İslam'a duyduğu derin saygı ve bağlılık hissi ve sahip olduğu değerler üzerinden özgüven inşası onun farkındalık eşliğini yükseltmiştir. Neo-klasik zihniyeti ile de ne fikrî ne de edebî alanda çatışmaya düşmemiş, kendi sentezini oluşturabilmiştir.

Yazarın millet ve medeniyet kavramları üzerinde sıklıkla durması da halkın milli idrakini ve özgüvenini artırma çabasıyla ilgidir. Şiiri, musikisi, mimarî faaliyetleri, dil ve ortak ahlaki değerleri ile yüksek medeniyet seviyesine erişen Türk halkının “*Ders*” adlı yazısında “dini ayrı, mektebi ayrı insanların bir milletten olmayacağını” artık fark etmesi gerektiğini söyleyen şaire göre; “son asırda kaybettiğimiz en mühim şey bu millî idrâktir.” Yahya Kemal; “Türk milleti bir dinde ve bir mezhepte olan ve Türkçeyi müşterek lisan telâkki eden, Türk, Kürt, Çerkez, Arnavut ve Boşnak unsurlarının kurûn-ı vustâ’dan beri terkihiyle vücut bulmuş bir millettir” diyerek millet anlayışını ve hala tartışıla gelen Türk milletinin ne olduğu sorusunun cevabını ‘açık’ bir dille ortaya koymuştur. “*Kandiller Yanarken*” adlı yazıda “Bu şehir Türktür ve Türk olmasa insâniyet güzelliğinden bir âlem kaybeder.” diyen Yahya Kemal, Türklerin medeniyete olan eşsiz katkısı üzerinde sıklıkla durmuştur.

Görüşlerinde netliğe ulaşan bir aydının fikri aydınlığını gördüğümüz Yahya Kemal, milletin içinde bulunduğu hastalığı, teşhis ve tedavisiyle bir bütün olarak değerlendirmiştir. “*Millî Fikirler*” başlıklı yazısında şaire göre; “Tek bir kurtuluş çâresi vardır, bu memleketin Türkçeyi ana dili olarak konuşan Müslümanları; akıllarını başlarına bir an evvel devşirir de Avrupa’nın bütün uyanan milletleri gibi, millî bir lisân, millî bir mektep, millî bir vicdan, millî bir iktisad, millî bir taksim-i a’ mâl sâhibi olurlarsa kurtulurlar.”

Milli idrak, bütünlüklü ve devamlılığı olan tarih anlayışı Yahya Kemal’i tek bir çağda asılı kalmaktan kurtarmıştır. Onu arafta kalan aydınlardan ayıran en temel bilinç özelliklerinden biri de bu tarihsel devamlılık fikridir. Böylelikle imtidat fikri, inhitata düşmesini engellemiştir. Mehmet Kaplan’ın ifadeleriyle söylersek “Yahya Kemal, “hasta adam”ın son demlerine şâhit ol”muş olsa da bu çöküş ve hezimet duygusu onda bir psikoza neden olmamıştır. Şair mazinin haşmetinden gelen bir gurur ve büyük bir medeniyete mensup olmanın verdiği şeref duygusuyla bu travmatik durumu telafî edebilmiştir. “*Temsil Bahsi*” adlı yazıda “Bugün içtimâî ağrılarımız tuttukça mâziyi ithâm etmek umûmî bir derd oldu.

Garipdir ki hastalıklarımızın menşe'lerini dâimâ târihimizin en sıhhatli zamanlarında arıyoruz.” tespitinde bulunan şair; “*Koca Mustâpaşa*” adlı şiirinde de köksüzlük eleştirisini sanatkâr muhayyilesi üzerinden şöyle vermiştir:

Kopmuşuz bizler o öz varlık olan manzaradan.
Bahseder gerçi duyanlar bir onulmaz yaradan;
Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük;
Budur âlemde hudutsuz ve hazîn öksüzlük.
Sızlatır bâzı saatler dayanılmaz bir acı,
Kökü toprakta kalıp kendi kesilmiş ağacı.
Rûh arar başka tesellî her esen rüzgârda.

Ne yazık! Doğmuyoruz şimdi o topraklarda!

Neslinin milli değerlerinden kopup, geçmişine yabancılaşmasını eleştiren şaire göre “Kökü toprakta kalıp kendi kesilen ağaç” nasıl yarım sa Türk milleti ve aydınları da mazisine yabancılaşarak yarım ve eksik kalmıştır. Geniş bir coğrafyaya, köklü bir tarihe ve medeniyet ortaya koymuş bir millete mensubiyet duygusundan ve güçlü değerlerden mahrum kalan bireyin trajediye tutulmaması mümkün değildir. Ama Yahya Kemal için süreklilik arz eden Türk tarihi ve vatan toprağı olarak ifadelendirdiğı Anadolu toprakları, ayaklarının altından kaymayan güçlü bir zemin olmuştur. Dolayısıyla daralan bir coğrafyanın zihnine sahip olmayan şairin zihninde de bir daralma meydana gelmemiştir. Geçmişle mekân ve zaman üzerinden hissettiğı devamlılık fikri ‘yeni’ye olan bakış açısını belirlemiş, sağlam bir zemin üzerinden “yeni”yi yorumlamıştır. Yönlendirici bir fikir adamı olarak devrinin çalkantılı sularında nereye gideceğı belli olmayan, birçok farklı tarafa salınan bir nesne olmaktan kurtulan şair; arayış içinde olan ve aradığını bulan, bulduğundan da emin olan iradeli bir özne tavrı ortaya koymuştur.

Osmanlı'nın başta İstanbul Fethi olmak üzere haşmetli zamanları ile olan bağı Yahya Kemal'i Alfred Adler'in “aşğılık psikolojisi” olarak adlandırdığı psikolojik bir sarsıntıdan da kurtarmıştır. Avrupa'ya giden ve Batı medeniyetine hayran olarak kendi milli ve manevi değerlerini unutmuş olan Türklerden farklı bir gelişim içinde olmuştur. “*Kıssadan Hisse*” yazısında “Bu milletin çocukları mayalarındaki cevherlerden şüphelendiler; ecnebî irfânının tesiri nice gözleri bulandırdı. O gözler Türklüğe baktıkça onda bir meziyet göremiyor. Ortada henüz bir devlet, bir vatan var. O vatanda bir medeniyet var, o medeniyetin şiiri, mûsikîsi, mimarîsi bin türlü sanatı var.” diyen Yahya Kemal'de Osmanlı'nın son dönem özellikle aydınları arasında yaygın olan kendine güvenmeme psikolojisi görülmez. Gördüklerinden ve görüşlerinden duyduğu emniyet hissi ona bütünsel ve geniş bir bakış açısı kazandırmıştır.

Milletine, medeniyetine ve kendiliğine duyduğu güven Yahya Kemal'i medeniyet değişiminin yaşandığı 19. asırda müstesna bir yere yerleştirmiştir. 20 asrın kapısını aralandığı bu dönemde şair, durduğu bu aralıktan Malazgirt'ten günümüze sadece Türk medeniyetini değil adeta bu coğrafyanın insan birikimini de resmeder. Yahya Kemal'i anlamak, onun eserlerine daha yakından bakmak, hem içerisinde bulunduğumuz medeniyeti hem de bu coğrafyanın insanını tanımak demektir.

KAYNAKÇA

Adler, Alfred, **Yaşamın Anlam ve Amacı**, ev.: Kâmuran şipal, Say Yayınları, 9.b., İstanbul 2011.

Aktaş, şerif, "Yahya Kemâl'de Mekân", **Edebiyat ve Edebî Metinler Üzerine Yazılar**, Kurgan Edebiyat, Ankara 2011, s.321-325.

Ayvazoęlu, Beřir, **Bozgunda Fetih Rüyası**, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2011, 455 s.

Kaplan, Mehmet, "Açık Deniz", **şiir Tahlilleri 1 Tanzimat'tan Cumhuriyet'e**, Dergâh Yayınları, 28.b., İstanbul 2011, s.218-226.

Kierkegaard, Soren, **Ölümcül Hastalık Umutsuzluk**, ev.: M. Mukadder Yakupoęlu, Doğu-Batı Yayınları, Ankara 2010.

Ünver, Süheyl, **Yahya Kemal'in Dünyası**, şehir Yayınları, İstanbul, 2000.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, **Yahya Kemal**, Yahya Kemal Sevenler Cemiyeti Neşriyatı, İstanbul, 1962.

Yahya Kemal, **Mektuplar Makaleler**, İstanbul 1972.

Yahya Kemal, **Eęil Daęlar İstiklâl Harbi Yazıları**, İstanbul Fetih Cemiyeti, 4.b., İstanbul 1992.

Yahya Kemal, **Kendi Gök Kubbemiz**, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 30.b., İstanbul 2008.